

УДК 159.99

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-667-685](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-667-685)

Бочелюк Віталій Йосипович доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри психології та соціальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Панов Микита Сергійович доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Жадленко Ірина Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

Руколянська Наталія Василівна кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0001-8983-9280>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовується ефективність технологічного підходу до практики соціально-психологічної реабілітації особистості, визначаються сутнісні характеристики соціально-психологічних технологій реабілітації особистості, впорядковуються та систематизуються існуючі соціально-психологічні технології, що використовуються у реабілітаційній практиці.

Здійснено аналітичний огляд досліджень та публікацій, присвячених висвітленню особливостей, призначення, структури, різновидів моделей, умов, а також форм, методів, технік та прийомів надання реабілітаційних

послуг. Окремим предметом аналізу послужили роботи, в яких розглядається практика здійснення соціально-психологічної реабілітації з позицій технологічного підходу з прикладами конкретних технологій.

Здійснено структурне розкриття явища соціально-психологічної реабілітації. З огляду на те, що соціально-психологічні технології реабілітації особистості досить часто ототожнюються з її методами, напрямками та підходами було чітко артикульовано відмінності між ними, визначено місце цих дефініцій у загальній системі психологічного знання. Соціально-психологічні технології реабілітації розглядаються у статті як дуже перспективний варіант надання реабілітаційних послуг, що дозволяє певним чином алгоритмізувати та систематизувати цей процес, перетворити його на чітку послідовність фахових дій психолога, спрямованих на досягнення конкретного реабілітаційного ефекту.

У статті запропоновано власне визначення поняття соціально-психологічної реабілітації, суголосно якому вона являє собою комплекс послуг міждисциплінарного характеру з превалюванням засобів психологічної допомоги та підтримки, мета яких полягає у відновленні психологічного благополуччя, оптимального психоемоційного стану, суб'єктності та особистісного рівня функціонування індивіда, що лежать в основі його здатності виконувати різні соціальні ролі, бути включеним у різні сфери соціальних стосунків, що у сукупності може бути означено як відновлення соціально-психологічної компетентності.

Визначено основні ознаки соціально-психологічних технологій реабілітації особистості. Сформовано перелік розроблених станом на теперішній час соціально-психологічних технологій реабілітації особистості, а також запропоновано варіант їх впорядкування та систематизації.

Ключові слова: реабілітація, соціально-психологічна технологія, психологічне травмування, відновлення особистості, особистісних потенціал, стратегія подолання, методологія, алгоритм фахових дій.

Bocheliuk Vitalii Yosypovych Full Doctor in Psychology, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Head of the Psychology and Social Work Department, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Panov Mykyta Serhiyovych Full Doctor in Psychology, Professor, Head of the Department of Special Education, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Zhadlenko Iryna Oleksandrivna PhD in Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Special Education and Psychology, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

Rukolyans'ka Nataliya Vasylivna PhD in Philological Sciences, Assistant Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines and Language Training, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0001-8983-9280>

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES OF PERSONALITY REHABILITATION

Abstract. The article substantiates the effectiveness of the technological approach to the practice of socio-psychological rehabilitation of the individual, determines the essential characteristics of the socio-psychological technologies of personality rehabilitation, streamlines and systematizes the existing socio-psychological technologies used in rehabilitation practice.

An analytical review of studies and publications devoted to highlighting the features, purpose, structure, varieties of models, conditions, as well as forms, methods, techniques and techniques for the provision of rehabilitation services is carried out. A separate subject of analysis was the works that consider the practice of social and psychological rehabilitation from the standpoint of the technological approach with examples of specific technologies.

A structural disclosure of the phenomenon of socio-psychological rehabilitation is carried out. Taking into account the fact that socio-psychological technologies of personality rehabilitation are often identified with its methods, directions and approaches, the differences between them have been clearly articulated, the place of these definitions in the general system of psychological knowledge has been determined. Socio-psychological technologies of rehabilitation are considered in the article as a very promising option for the provision of rehabilitation services, which allows to algorithmize and systematize this process in a certain way, to turn it into a clear sequence of professional actions of a psychologist aimed at achieving a specific rehabilitation effect.

The article proposes its own definition of the concept of socio-psychological rehabilitation, according to which it is a complex of services of an interdisciplinary

nature with the prevalence of means of psychological assistance and support, the purpose of which is to restore psychological well-being, optimal psycho-emotional state, subjectivity and personal level of functioning of an individual, which underlie his ability to perform various social roles, to be included in various spheres of social relationships, which together can be defined as the restoration of social and psychological competence.

The main features of socio-psychological technologies of personality rehabilitation are defined. A list of social and psychological technologies for personality rehabilitation developed to date has been formed, as well as a variant of their ordering and systematization has been proposed.

Keywords: rehabilitation, socio-psychological technology, psychological trauma, personal restoration, personal potential, coping strategy, methodology, algorithm of professional actions.

Постановка проблеми. У сучасному високотехнологічному та нестабільному соціокультурному середовищі питання збереження та відновлення психічного здоров'я особистості набуває особливого значення. Це пов'язано з тим, що на тлі глобальних викликів сьогодення сучасна людина перебуває у дуже вразливому положенні. Численні екзистенційні потрясіння, що переслідують більшу половину населення планети з середини другого десятиліття XXI ст., призводять до інтенсивних драматичних переживань, надмірної психоемоційної напруги та тривалої мобілізації ресурсів організму, деструктивним чином позначаються на психічному здоров'ї суб'єктів, спричиняють виникнення комплексних психологічних порушень та окремих психічних дисфункцій. Тому на тлі кардинального зростання випадків психологічного травмування внаслідок перебування у несприятливих життєвих обставинах особливо гостро постає проблема вдосконалення якості надання послуг соціально-психологічної реабілітації

Деструктивна дія ряду чинників, що визначають складні умови сучасного життя, є очевидною у зв'язку з тим, що кризові явища носять саме глобальний характер: пандемії, військові конфлікти, занепад економіки створюють надзвичайно високий рівень стресу та підвищують вірогідність психологічного травмування. Суспільство зараз стикається з такими викликами, які повністю трансформують звичне соціокультурне середовище, що вимагає неабияких психологічних ресурсів для успішної адаптації до численних небезпечних умов. Тому забезпечення високоякісної соціально-психологічної підтримки стає ключовим елементом в управлінні та зменшенні негативного впливу таких подій на психічне здоров'я населення. Мова йде саме про реабілітацію, адже ми маємо справу з уже dokonаним фактом наявності руйнівного впливу на психіку людини, що зумовлює нагальну

необхідність її відновлення. Небачене раніше зростання рівня стресу та емоційних розладів, що зараз носять масовий характер, підкреслює необхідність невідкладного впровадження передових технологій та методів у сфері соціально-психологічної реабілітації, які б дозволили охопити максимальну кількість людей. Це включає в себе використання інноваційних підходів, ефективних онлайн-інструментів, та індивідуалізованих програм, спрямованих на підтримку особливих психологічних потреб постраждалих осіб. Відповідно впровадження комплексної системи психологічної допомоги зараз є критичним для реадaptaції постраждалих людей до мінливих та драматичних умов сьогодення. Таким чином, вдосконалення якості надання послуг соціально-психологічної реабілітації, їх перехід на новітній рівень є стратегічно важливою задачею, що дозволить підвищити якість життя значної кількості людей, повернути їх до повноцінної активності в особистісній та соціальній сфері.

Сучасні соціально-психологічні технології відзначаються багатьма дослідниками як доволі ефективний інструмент у забезпеченні психологічної підтримки та реабілітації осіб, що опинилися в складних життєвих обставинах [1]. Вони дозволяють коригувати особливості соціальної взаємодії потерпілих, формувати позитивне сприйняття навколишнього середовища та сприяти адаптації до змін. Розробка та впровадження таких технологій сприяють підвищенню якості життя та відновленню психосоціальної стабільності серед осіб, які пережили травматичні події. До того ж у контексті швидкого розвитку цифрових засобів зв'язку, соціально-психологічні технології реабілітації стають досить доступним та ефективним інструментом для масового впровадження. Завдяки цьому у нас є унікальна можливість зменшити бар'єри до отримання психологічної допомоги та зробити процес реабілітації більш гнучким і індивідуалізованим, орієнтуючись на використання технологічного підходу до процесу реабілітації.

Розширюючи цей контекст, слід відзначити, що соціально-психологічні технології реабілітації можуть зіграти ключову роль у вирішенні проблеми стигматизації та неприйняття осіб з психічними розладами, спричинених травматичними подіями. Застосування таких технологій дозволяє суспільству формувати більш відкрите та розуміюче ставлення до психічного здоров'я, сприяючи інклюзивному середовищу та зменшенню соціального відчуження. Крім того, у світлі сучасних викликів, таких як швидкі зміни в робочому середовищі, переорієнтація у житті та розвиток нових форм комунікації, соціально-психологічні технології реабілітації набувають значущості для підтримки адаптації та розвитку резиліентності особистості. Вони стають інструментом, що сприяє вирішенню конфліктів, підвищенню комунікативних навичок та розвитку емоційного інтелекту.

Актуальність піднятої проблематики засвідчує систематична поява робіт присвячених висвітленню різних аспектів соціально-психологічної реабілітації за авторством вітчизняних дослідників, які надаючи фахову психологічну допомогу постраждалим в умовах військових дій, мають можливість на практиці оцінити ефективність існуючих технологій реабілітації, а також розробити власні (Л. Балабанова, Ю. Бриндіков, К. Захаров, В. Кличук, Б. Лазоренко, Т. Ларіна, С. Максименко, Л. Перелигіна, Р. Попелюшко, О. Сафін, Т. Титаренко, А. Якимчук тощо). Таким чином, соціально-психологічні технології реабілітації виступають не лише актуальним предметом наукових досліджень, але і ключовим елементом в практичному впровадженні ефективних процедур повернення до нормального життя осіб, що пережили травматичні події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально-психологічної реабілітації осіб, які зазнали деструктивного впливу несприятливих життєвих ситуацій (травматичний досвід війни, насильство, депривація тощо), зокрема конкретних засобів, методів, технік та технологій надання реабілітаційних послуг досить регулярно висвітлюються у сучасній джерельній базі. Особливу активність у цьому плані проявляють саме українські дослідники, які перебувають на передньому краї психологічної підтримки постраждалих в охопленій війною країні.

Наявні дослідження проблем соціально-психологічної реабілітації особистості можна розподілити на декілька умовних груп: 1) ті, в яких висвітлюються теоретичні аспекти соціально-психологічної реабілітації як форми психологічної допомоги: особливості, призначення, структура, різновиди, моделі, рівні відмінності від інших форм психологічного супроводу, умови надання реабілітаційних послуг тощо [1; 2; 3; 4; 5; 6]; 2) ті, які присвячені розробці методологічних основ реабілітаційної діяльності: аналіз та апробація її форм, методів, технік та прийомів [1; 3; 5; 6; 7]; 3) ті, що розглядають практику здійснення соціально-психологічної реабілітації з позицій технологічного підходу, зокрема, застосування її конкретних технологій [1; 8; 9]; 4) ті, що розкривають особливості надання реабілітаційних послуг конкретним групам постраждалих (військовослужбовці; внутрішньо-переміщені особи; жінки, які постраждали від війни тощо) [4; 5; 6; 7].

Найбільш послідовні та ґрунтовні дослідження проблем соціально-психологічної реабілітації особистості здійснені відомою українською психологинею, докторкою психологічних наук Т. Титаренко, а також її учнями та послідовниками. Т. Титаренко у своїх численних роботах розробила технологічний підхід до реабілітації особистості після психологічної травматизації, що включає детальне висвітлення особистісних ресурсів, стратегій, індикаторів, критеріїв відновлення психологічного здоров'я

особистості, а також розкриття етапів, технологій та технік здійснення соціально-психологічної реабілітації з урахуванням визначення векторів та мішеней реабілітаційного впливу на постраждалу особу [1; 3; 8]. Особлива увага приділена питанню самовідновлення особистості як максимально бажаного ефекту реабілітаційних впливів [1].

Іншим відомим вітчизняним науковцем, який займається питаннями розробки системи реабілітаційних послуг є Ю. Бридніков. У його наукових працях ґрунтовно розглянуто теоретичні та практичні основи організації комплексної реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, зокрема, особливостей реабілітаційної роботи з учасниками бойових дій, у яких діагностовано посттравматичний стресовий розлад. Особлива увага дослідника була спрямована реабілітаційний потенціал арт-терапевтичної, ігрової та тренінгової технології під час здійснення роботи з військовослужбовцями [5].

Р. Попелюшко значну частину своєї наукової діяльності присвятив вивченню віддалених наслідків переживання травматичних подій та їх усунення шляхом реабілітаційного впливу. На прикладі учасників бойових дій дослідник висвітлює аксіологічні засади їх реабілітації, активно спирається на генетико-моделюючий підхід до вивчення особистості постраждалих військовослужбовців та у якості ефективних засобів психологічної реабілітації розглядає засоби природничої рекреації [6].

У роботах Б. Лазоренко представлено соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій, зокрема запропоновано технологічний комплекс групової та індивідуальної реабілітації проблемної молоді з урахуванням можливих чинників, що завадять їх участі у реабілітаційних програмах [8, с. 77]. Л. Балабанова, О. Ларіна, Л. Перелигіна висвітлюють психологічні технології відновлення ресурсів життєздатності особистості та практичні способи самовідновлення особистості, яка зазнала психологічної травми [8, с. 103; 9]. К. Мирончак концентрується на соціально-психологічних технологіях відновлення самоефективності особистості, яка пережила втрату [8, с. 152]. У роботах М. Чернявської розкрито психологічні технології подолання відчуження в учасників бойових дій [8, с. 165], а Ю. Гундертайло займається розробкою соціально-психологічних технологій реабілітації внутрішньо переміщених осіб [8, с. 175].

О. Сафіним та А. Якимчуком було проаналізовано психологічний інструментарій роботи з учасниками АТО, що може застосовуватись під час їхньої реабілітації [7]. Т. Івченко досліджувались особливості застосування ігрових технологій в соціальній реабілітації учасників бойових дій [4, с. 201]. Перелік досліджень та публікацій можна продовжувати.

Наявність ґрунтовних наукових розробок, присвячених соціально-психологічним технологіям реабілітації особистості поки що не надає

відповіді на усі питання щодо їх феноменологічних характеристик, систематизації та особливостей застосування. Можна сказати навіть більше – наявність у назві деяких наукових робіт дефініції «технології реабілітації» зовсім не означає, що будуть розкриватися саме технології. Це пов'язано з досить вільним трактуванням поняття «технологія» та частими випадками його використання як синонімічного таким поняттям як «метод», «напрямок» або «підхід». Відповідно виникає потреба впорядкувати місце цих дефініцій у загальній системі психологічного знання, чітко артикулювати їх відмінності, а також розкрити існуючі соціально-психологічні технології реабілітації особистості як дуже перспективний варіант надання реабілітаційних послуг, що дозволяє певним чином алгоритмізувати та систематизувати цей процес, перетворити його на чітку послідовність фахових дій психолога, спрямованих на досягнення конкретного психотерапевтичного ефекту.

Мета статті полягає у: 1) визначенні сутнісних характеристик соціально-психологічних технологій реабілітації особистості як науково обґрунтованої, методично насиченої та логічно впорядкованої сукупності реабілітаційних заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей психологічного відновлення особистості, що визначають чіткий, усталений алгоритм дій фахівця у різних випадках нозології та на різних етапах надання реабілітаційних послуг; 2) упорядкуванні та систематизації існуючих соціально-психологічних технологій, що використовуються у реабілітаційній практиці. Для досягнення поставленої мети необхідно структурно розкрити явище соціально-психологічної реабілітації особистості, розмежувати технології, методи та підходи надання реабілітаційних послуг, проаналізувати представлені у джерельній базі соціально-психологічні технології реабілітації особистості.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників, які розробляли проблематику реабілітації єдині у тому, що дана дефініція завжди ототожнюється з відновленням: поверненням раніше наявних у людини, а потім втрачених функціональних можливостей, здібностей, вмінь [5]. У такому контексті процес реабілітації є більш широким та масштабним, ніж процес лікування у зв'язку з тим, що лікування завжди вузькоспеціалізоване та не завжди ставить собі за мету відновити втрачену функцію. Завдання лікування – збереження рівноваги, гомеостазу та сталості, усунення загрози розповсюдження хвороби та порушення цілісності різних рівнів функціонування людини, збереження того, що не вражено хворобою. Реабілітація – це багатоаспектна практика якісного відновлення втрачених функцій, для досягнення чого залучаються міждисциплінарні методи, що дозволяють не просто зберегти здоров'я та утримати актуальний рівень функціонування різних систем соматичної та психологічної природи людини,

але у повній мірі повернути її на дотравматичний рівень життя, забезпечуючи його високу якість та повноту.

Т. Титаренко зазначає, що в історичному ракурсі реабілітацію можна визначити як відновлення попереднього стану, відновлення доброго імені, а також відновлення прав несправедливо звинуваченої особи. Додаткове значення терміну включає медичні, педагогічні, психологічні та юридичні заходи, спрямовані на відновлення здоров'я та працездатності особи. На сьогодні поняття реабілітації включає комплексну допомогу фахівців, спрямовану не лише на компенсацію розладів, але й на повернення постраждалої особи до суспільства та її максимальну особисту, професійну інтеграцію в соціум [3, с. 160-161]. За визначенням Ю. Бриндікова реабілітація являє собою цілісний комплекс медичних, фізичних, психологічних, соціальних, педагогічних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, психоемоційного стану та працездатності людини [5, с. 58]. Цим же науковцем виділено наступні аспекти реабілітації індивіда:

- медичний – відновлення порушених функцій організму та працездатності;
- педагогічний – відновлення духовно-морального статусу, цілісності особистості та її гармонійності;
- психологічний – відновлення втрачених здібностей особистості у контексті прояву її адаптивності та пластичності;
- соціальний – відновлення втрачених зв'язків із середовищем життєзабезпечення;
- соціономічний – відновлення втрачених соціальних функцій;
- юридичний – відновлення втрачених юридичних прав у зв'язку з поверненням людині доброго імені та доведенням відсутності її провини у скоєнні злочину [5, с. 53].

Отже, комплексність та багатоаспектність виступають невід'ємними рисами реабілітації. Враховуючи це соціально-психологічну реабілітацію можна тлумачити як важливу сторону психологічного супроводу, що відрізняється комплексом особливих характеристик. Її сутність полягає в тому, щоб відновити та покращити соціальну та психологічну функціональність осіб, які зазнали впливу різноманітних стресових ситуацій або потрапили в соціальну ізоляцію.

Оригінальне розуміння соціально-психологічної реабілітації, що цілком визнається у вітчизняних наукових колах запропонувала Т. Титаренко. На думку дослідниці сутність соціально-психологічної реабілітації полягає в наданні комплексної допомоги фахівців, спрямованої не лише на компенсацію порушень, але і на найбільш повне відновлення особи після травми та її максимальну інтеграцію в суспільство – як в особистісному, так і у

професійному плані. Соціально-психологічна реабілітація – це складний процес відновлення та підтримання психічного здоров'я особистості, зокрема її здатності до відчуття психологічного благополуччя. У процесі реабілітації передбачаються різноманітні втручання, враховуючи як характер отриманої травми, так і особливості особистості, її життєвої історії, оточуючого середовища та наявного потенціалу самодетермінації. Щодо показників ефективності реабілітації, рекомендується враховувати, які аспекти особистісних структур найбільше постраждали в умовах тривалого стресу, спричиненого травматичними подіями. Психологи та інші фахівці мають спільно працювати для відновлення здатності особистості до активного та відповідального життя, а також створення та утримання умов для посттравматичного зростання [10, с. 222].

Продовжуючи розвивати цю думку дослідниця зазначає, що соціально-психологічна реабілітація не обмежується пасивним відновленням адаптації та поверненням людини до попереднього життя, яке вона вела до травматизації. Це, скоріше, активне відновлення здатності до творчого життєтворення, а саме, здатність переосмислювати власне існування та реалізовувати ці оновлені проекти в різних сферах життя. Творчий підхід особистості до власного життя передбачає відновлення бажання до самодетермінації, готовності до несподіванок, змін в ціннісних уявленнях, характері діяльності, області спілкування та форм самореалізації. Специфіка соціально-психологічної реабілітації проявляється у розробці та застосуванні відновлювальних заходів, що діють у чотирьох напрямках: особистісному, інструментальному, просторовому та часовому. Особистісний вектор спрямований на відновлення частково втраченої цілісності особистості, її збалансованості та саморегуляції; інструментальний – на відновлення самоефективності та здатності до самореалізації у різних сферах діяльності; просторовий – на підвищення комунікативної компетентності особистості, установлення стосунків, подолання почуття відчуженості від оточення та конструктивне вирішення конфліктів; часовий – на ціннісно-смислову сферу особистості, переоцінку цінностей, активізацію пошуку нових життєвих орієнтирів та нових сенсів [3, с. 161].

Основною метою соціально-психологічної реабілітації є повернення індивідам тих психологічних компетенцій та засобів, що дозволять їм знову успішно включитися у соціум та відчувати психологічне благополуччя. Для успішного включення в соціум. Вона акцентує увагу на розвитку соціальних навичок, зміцненні самооцінки та відновленні емоційної стабільності. Відмінністю соціально-психологічної реабілітації від інших видів психологічної допомоги є активна спрямованість на відновлення повсякденного життя та соціальної взаємодії. У контрасті з терапією,

спрямованою на розкриття психологічних аспектів проблем, соціально-психологічна реабілітація фокусується на розвитку конкретних навичок для ефективного функціонування в суспільстві. Також важливо відзначити, що соціально-психологічна реабілітація враховує контекст індивідуальних та соціокультурних особливостей. Вона адаптується до конкретних потреб та вимог кожного клієнта, надаючи індивідуалізований підхід для досягнення успішних результатів. Отже, соціально-психологічна реабілітація відзначається акцентом на відновлення соціального функціонування та надає конкретні інструменти для підтримки осіб у поверненні до повсякденного життя після виникнення труднощів чи стресових ситуацій.

У підсумку структурного розкриття явища соціально-психологічної реабілітації особистості з опорою на думки провідних фахівців у цій галузі пропонуємо його власне визначення: соціально-психологічна реабілітація – це комплекс послуг міждисциплінарного характеру з превалюванням засобів психологічної допомоги та підтримки, мета яких полягає у відновленні психологічного благополуччя, оптимального психоемоційного стану, суб'єктності та особистісного рівня функціонування індивіда, що лежать в основі його здатності виконувати різні соціальні ролі, бути включеним у різні сфери соціальних стосунків, що у сукупності може бути означено як відновлення соціально-психологічної компетентності.

Важливою феноменологічною ознакою соціально-психологічної реабілітації є те, що вона здійснюється після того, як на особистість було здійснено деструктивний стресогенний вплив значної інтенсивності, що призвело до її психологічного травмування та втрати окремих функціональних спроможностей та здібностей, що лежать у психологічній площині. Добре відомо, що психологічне травмування відзначається глибоким впливом на особистість, що може викликати значні деструктивні трансформації і вдруге стикаючись з подібними емоційно зарядженими подіями, пов'язаних з минулою небезпекою, людина може реагувати у відриві від об'єктивних обставин, компульсивно переоцінюючи небезпеку, фіксуючись на ній, що робить її поведінку дезадаптивною. Таким чином, психологічне травмування завжди призводить до втрат психологічної функціональності та гнучкості індивіда, що створює необхідність у реабілітаційних послугах з метою психологічного відновлення. Проміжними цілями соціально-психологічної реабілітації можуть бути відновлення емоційної стабільності, повторне оволодіння ефективними копінг-стратегіями, відновлення окремих функцій у сфері міжособистісної взаємодії (наприклад, здатності до емпатії).

З плином прогресивного розвитку теорії та практики соціально-психологічної реабілітації все більшого розповсюдження набуває технологічний підхід, у рамках якого відбувається переосмислення практичних та прикладних

аспектів надання реабілітаційних послуг, спроби створити певний методологічного обґрунтовану систему та алгоритм дій фахівця з урахування конкретного типу запиту, стратегічних цілей та етапу надання реабілітаційної допомоги. В усіх сценаріях використання технології передбачає досягнення конкретного наперед визначеного результату, а технологічні процеси розробляються так, щоб максимально точно та оптимально втілювати конкретну ідею у певний результат. У такому контексті стає зрозуміло чому «технологія» перекладається з грецької як знання про майстерність [1]. Якщо роботу з конкретним реабілітаційним випадком ототожнити з роботою над проєктом, то можна сказати, що технологія враховує основні проєктні вимоги до процесу та кінцевого результату.

У загальному вигляді дефініція «технологія» було визначено К. Захаровим як алгоритм дій щодо впровадження системи теоретично обґрунтованих організаційних заходів, спрямованих на досягнення заздалегідь поставленої мети, яка полягає у зміні об'єкту діяльності. При цьому даний алгоритм повинен враховувати актуальний стан об'єкта технології та контекст ситуації, ефективно вирішувати поставлену задачу та приводити до подібного результату при зміні умов [11, с. 5].

І. Петренко визначає соціально-психологічну технологію як найбільш ефективний спосіб здійснення людиною діяльності задля досягнення суспільно значущих цілей шляхом раціонального її розподілу на процедури і операції з подальшою їх координацією і синхронізацією [12, с. 187]. На думку автора технологія може існувати у двох формах: у формі програми та у формі діяльності.

Т. Титаренко конкретизує сутність соціально-психологічних технологій реабілітації особистості. Дослідниця тлумачить їх як сукупність прийомів, методів, технік, втручань, які використовуються для підтримання і відновлення здатності особистості до конструювання власного життя. Ці технології реабілітації особистості включають у себе спрямовані на відповідні цілі комплексні впливи, які відповідають зазначеним критеріям і забезпечують відновлення цілісності особистості та її гармонії, її саморегуляційний потенціал, впевненість у самоефективності, активну комунікацію та здатність до життєтворення [3, с. 362]. Технологія реабілітаційної роботи, на думку дослідниці, передбачає: 1) можливість вивчення соціально-психологічних процесів реабілітації з високою точністю; 2) прогнозування можливих наслідків зменшення рівня психологічного здоров'я особистості для їх попередження; 3) передбачення можливих недоліків у використанні корекційних та профілактичних методів з метою їх мінімізації [1].

Повністю погоджуючись з таким розумінням соціально-психологічних технологій реабілітації особистості та продовжуючи розвивати ці ідеї

необхідно вичленити основні ознаки цих технологій: 1) спрямованість на відновлення конструктивної поведінки людини, її оптимальних настроїв, мотивів, цінностей, структури особистості; 2) наявність чітко визначеної стратегічної мети з орієнтацією на деталізований образ бажаного результату надання реабілітаційних послуг; 3) наявність проміжних завдань, що розкривають основну мету та визначають планування й змістовне наповнення етапів реабілітації; 4) наявність логічних взаємозв'язків та гармонійного поєднання складових технології реабілітації; 5) технологія завжди носить мультиметодний та міждисциплінарний характер; 6) можливість гнучкого та динамічного застосування комплексу методів технології з урахуванням конкретної життєвої ситуації та симптоматики постраждалих від психотравматичних подій.

На основі здійсненого аналізу можна чітко розмежувати метод та технологію реабілітаційної роботи. Від простого методу реабілітації, що визначається як конкретний засіб надання психологічної допомоги (наприклад, метод аутогенного тренування, метод когнітивної дискусії, рейфремінг тощо) технологія відрізняється тим, що вона являє собою сукупність узгоджених та логічно поєднаних між собою методів, що реалізуються в оптимальній послідовності та спрямовані на конкретну мішень реабілітаційного впливу у рамках досягнення сформульованої фахівцем стратегічної мети на тому чи іншому етапі надання реабілітаційних послуг. На думку К. Захарова у технології метод виконує, підпорядковану роль. Адже для досягнення результату можна застосовувати різні методи – у випадку технології застосовуються оптимальні методи з точки зору досягнення бажаної мети [11].

У рамках нашого дослідження було також поставлено питання про те, чим соціально-психологічні технології реабілітації відрізняються від піходів до реабілітації, що сформувалися у рамках розробки теоретичних основ психотерапії та психокорекції? Сьогодні значну популярність здобули такі підходи до надання психологічної допомоги, у тому числі і практики психологічного відновлення, як психоаналітичний, поведінковий, гештальт-підхід, когнітивний підхід, психодраматичний, арттерапевтичний підходи та багато інших. На нашу думку відповідь на це питання лежить на поверхні. Підхід до реабілітаційної роботи базується на теоретичних уявленнях про природу психічних явищ та особистості, її структуру, що дозволяє будувати гіпотези про механізми та закономірності виникнення психологічних порушень та дисфункцій. На підставі цього у рамках того чи іншого підходу формується сукупність методів надання психологічної допомоги. Таким чином, підхід являє собою комплекс концептуальних теоретичних уявлень, а технологія – це побудована на підставі цих теоретичних уявлень система та

послідовність дій фахівця, що спрямована на досягнення конкретної психотерапевтичної або реабілітаційної мети, в основі якої лежить методологія конкретного теоретичного підходу. Технологія – це найбільш повна прикладна реалізація підходу. У цьому контексті для позначення використання певної соціально-психологічної технології при описі реабілітаційного процесу можна використовувати термін «реабілітаційний комплекс», який досить влучно та точно відображає сутність технологічного підходу. Саме його використовує Б. Лазоренко [8, с. 71]. При цьому необхідно зазначити, що у рамках відпрацювання певної технології фахівець має можливість гнучкого використання представлених у ній методів допомоги з урахуванням змін, що відбуваються з клієнтом.

Переходячи до вирішення останнього завдання нашої публікації, яке полягає в упорядкуванні та систематизації існуючих соціально-психологічних технологій, що використовуються у реабілітаційній практиці, необхідно зазначити, що вибір конкретної технології у процесі реабілітаційної роботи безпосередньо залежить від стратегічної мети реабілітаційної роботи. Адже місія технології якраз і полягає у тому, щоб максимально швидко, ефективно та з найменшими затратами досягти поставленої мети. Прикладом стратегічної мети, що ставиться у рамках реабілітаційної роботи, може бути: відновлення навичок самозбереження, відновлення морально-етичного рівня особистості, подолання наслідків посттравматичного стресового розладу тощо [9, с. 116]. При цьому, важливо, що соціально-психологічні технології реабілітації надають можливість персоналізованого, індивідуалізованого підходу до кожного клієнта. Зокрема, вони можуть бути адаптовані до унікальних потреб та характеристик особистості, що сприяє більш ефективному досягненню поставлених стратегічних цілей.

У сучасній джерельній базі представлено широкий спектр соціально-психологічних технологій реабілітації. Наприклад, Ю. Бриндіков у якості конкретних прикладів технологій реабілітаційної роботи наводить ігрову, пісочну, театральну, танцювально-рухову, музикотерапевтичну, казкотерапевтичну, фототерапевтичну технології [5].

Т. Титаренко пропонує у загальному процесі соціально-психологічного відновлення особистості виділити етапи, на кожному з яких мають застосовуватись найбільш адекватні його змісту технології. Так, наприклад, на підготовчому етапі, на думку дослідниці, варто використовувати технологію подолання недостатньої мотивації щодо самостійного конструювання власного життя, технологію пошуку ефективних мотиваторів, а також технологію активізації сліпих зон уваги [1; 3, с. 162]. На базисному етапі можна застосовувати технологію відновлення творчого проектування власного майбутнього шляхом обміркованих та відповідальних життєвих

виборів, технологію апробацій оновленого життєвого проєкту, а також технологію успішної реалізації поставлених завдань, що стосуються реадaptaції до мирного життя. На завершальному етапі реабілітації слід використовувати технологію численних переінтерпретацій травматичних спогадів, а також технологію вироблення нового ставлення до травми як до ресурсу [1; 3, с. 163]. При цьому Т. Титаренко зазначає, що форми взаємодії, де практично використовуються технології, можуть мати різноманітні вияви: колективна робота, стратегічні сесії, розробка майстер-планів для розвитку соціально-психологічної реабілітології. Застосування знань, теорій та інструментів психології для підвищення рівня психологічного та суб'єктивного благополуччя також є відповідною технологією [3, с. 162].

У практиці реабілітаційної взаємодії з проблемною молоддю, яка зазнала психотравмування Б. Лазоренко використовує технології моделювання змісту психотравми засобами системно-феноменологічного підходу, технології нормалізації негативних емоційних станів та реакцій, технології прийняття та присвоєння негативних станів як власних, психодратамичну технологію обміну ролями тощо [8, с. 78]. Т. Ларіна описує авторську технологію відновлення ресурсів життєздатності особистості, що включає такі конкретні техніки як техніка реконструкції базових реабілітаційних ресурсів та техніка реконструкції безпекових навичок особистості [8, с. 104-105]. М. Чернявська у рамках подолання відчуження в учасників бойових дій пропонує використовувати технології відновлення діалогу зі світом, життям, собою, сенсом [8, с. 165]. К. Мирончак описує ряд технологій, що можуть застосовуватись для відновлення самоефективності особистості, яка пережила втрату: технологія прийняття втрати, технологія локалізації джерел втрати життєвих ресурсів особистості, медійні технології відновлення ефективності [8, с. 154].

Множину розроблених на сьогодні соціально-психологічних технологій реабілітації особистості можна класифікувати та впорядкувати за такими критеріями: 1) методичний підхід, який використовує психолог у процесі соціально-психологічної реабілітації: психодраматичні, ігрові, психаналітичні, арт-терапевтичні, когнітивні технології тощо); 2) мета діяльності на кожному конкретному етапі надання реабілітаційних послуг: психодіагностичні, психокорекційні, психотерапевтичні, консультативні, психоедукаційні технології; 3) за критерієм наявності у постраждалих конкретної симптоматики: технології роботи з нічними жахіттями, технології подолання негативних емоційних станів, технології роботи з дезадаптивними формами уникнення, технології роботи з фобіями, технології роботи з надмірною активацією та хронічним психоемоційним напруженням тощо; 4) в залежності від контингенту та віку осіб, які беруть участь у реабілітаційних заходах:

технології спрямовані на учасників бойових дій, на внутрішньо переміщених осіб, на жінок, які зазнали насильства, на дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах або пережили травму втрати тощо.

Висновки. Отже, соціально-психологічна реабілітація виступає багатоаспектною практикою відновлення втрачених соціально-психологічних функцій та особистісних потенцій внаслідок пережитого психотравматичного досвіду. Це принципово відрізняє її від інших видів психологічної допомоги.

У рамках технологічного підходу до соціально-психологічної реабілітації відбувається постійний пошук методологічно обґрунтованої системи та алгоритмів дій фахівця з урахування конкретного типу запиту, стратегічних цілей та етапу надання реабілітаційної допомоги. Соціально-психологічні технології реабілітації особистості – це сукупність узгоджених та логічно поєднаних між собою методів, що реалізуються в оптимальній послідовності та спрямовані на конкретну мішень реабілітаційного впливу у рамках досягнення сформульованої фахівцем стратегічної мети на тому чи іншому етапі надання реабілітаційних послуг. Вона являє собою найбільш повною прикладною реалізацією того чи іншого концептуального підходу до надання психологічної допомоги. Ознаками технології є системність, гнучкість, динамічність, мультиметодність та полідисциплінарність.

Сукупність існуючих станом на теперішній час соціально-психологічних технологій реабілітації особистості можна групувати за такими критеріями як методичний підхід, який використовує психолог під час надання реабілітаційних послуг; мета діяльності на кожному конкретному етапі надання реабілітаційних послуг; наявність у постраждалих конкретної симптоматики; контингент та вік осіб, які беруть участь у реабілітаційних заходах.

Подальші наукові розвідки порушеної наукової проблематики можуть стосуватись експериментальної апробації та оцінки ефективності представлених у літературі соціально-психологічних технологій реабілітації особистості, а також розробки нових.

Література:

1. Теорія і практика психологічної допомоги та реабілітації: підручник / колектив авторів; за заг. ред. В. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2019. 460 с. URL: https://www.academia.edu/42927912/Реабілітаційні_технології_відновлення_психологічного_здоров'я_особистості_в_умовах_тривалої_травматизації (дата звернення: 05.12.2023).
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник / Л. Царенко, Т. Вебер, М. Войтович та ін. Том 2. Київ, 2018. 240 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/430829.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).
3. Титаренко Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 41. С. 157-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_41_14 (дата звернення: 05.12.2023).

4. Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи : Тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 2018. 232 с. URL: https://hist.km.ua/images/2021/konferentsiji/zbirnik-tez_ubd_khmelnitskij_2018.pdf (дата звернення: 05.12.2023).

5. Бриндіков Ю. Л. Теорія і практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2018. 426 с.

6. Попелюшко Р. П. Психолого-аксіологічні засади реабілітації комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів : дис. ... д-ра пед. наук : 19.00.04 / Інститут психології імені Г. С. Костюка. Київ, 2021. 357 с.

7. Сафін О., Якимчук А. Психологічні інструменти роботи з учасниками антитерористичних операцій під час їхньої реабілітації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Т. 14. №3. С. 235-251. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/228/229 (дата звернення: 30.11.2023).

8. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / Титаренко Т. М. та ін.; за наук. ред. Титаренко Т. М. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/717518/3/Практ.посіб.-2019-Соц.-психол.технології%20відновлення%20особистості-\(за%20ред.Т.М.Титаренко\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/717518/3/Практ.посіб.-2019-Соц.-психол.технології%20відновлення%20особистості-(за%20ред.Т.М.Титаренко).pdf) (дата звернення: 01.12.2023).

9. Балабанова Л. М., Перелигіна Л. А. Технології відновлення соціально-психологічних ресурсів життєздатності особистості, яка переживає наслідки травматичних подій. *Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія*. Том II / за зал ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. Харків : ФОП Панов Л.М., 2022. С. 110-126. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16640/1/Технології%20відновлення%20соціально-психологічних%20ресурсів%20життєздатності%20особистості%20С%20яка%20переживає%20наслідки%20травматичних%20подій.pdf> (дата звернення: 03.12.2023).

10. Титаренко Т. М. Як подолати наслідки травматизації: контури соціально-психологічної реабілітації. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 7 червня 2018 р.) / Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2018. С. 221-223.

11. Захаров К. Соціально-психологічні технології в сучасній психології. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Психологія. 2010. Т. 18. №9/1. Вип. 16. DOI: 10.15421/101008. URL: https://www.researchgate.net/publication/311422859_SOCIALNO-PSIHOLOGICNI_TEHNOLOGII_V_SUCASNIJ_PSIHOLOGII (дата звернення: 29.11.2023).

12. Петренко І. В. Особливості конструювання соціально-психологічних технологій у просторі освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2017. Вип. 3(2). С. 186-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_3%282%29__34 (дата звернення: 07.12.2023).

References:

1. Teoriia i praktyka psykholohichnoi dopomohy ta reabilitatsii: pidruchnyk [Theory and Practice of Psychological Assistance and Rehabilitation] / kolektyv avtoriv; za zah. red. V. Osodla. Kyiv : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2019. 460 s. URL: https://www.academia.edu/42927912/Reabilitatsiini_tekhnolohii_vidnovlennia_psykholohichnoho_zdorov_ya_osobystosti_v_umovakh_tryvalo_i_travmatyzatsii (last accessed: 05.12.2023) [in Ukrainian].

2. Osnovy reabilitatsiinoi psikhologhii: podolannia naslidkiv kryzy : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Rehabilitation Psychology: Overcoming the Consequences of the Crisis] / L. Tsarenko, T. Veber, M. Voitovych ta in. Tom 2. Kyiv, 2018. 240 s. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/430829.pdf> (last accessed: 02.12.2023) [in Ukrainian].

3. Tytarenko T. M. Sotsialno-psikhologichna reabilitatsiia osobystosti: etapy, tekhnologhii, tekhniki [Socio-psychological rehabilitation of personality: stages, technologies, techniques]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psikhologhii*. 2018. Vyp. 41. S. 157-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nssp_2018_41_14 (last accessed: 05.12.2023) [in Ukrainian].

4. Reabilitatsiia uchasnykiv boiovykh dii v Ukraini: dosvid ta perspektyvy [Rehabilitation of Combatants in Ukraine: Experience and Perspectives] : Tezy dopovidei III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Khmelnytskyi, 2018. 232 s. URL: https://hist.km.ua/images/2021/konferentsiji/zbirnik-tez_ubd_khmelnitskij_2018.pdf (last accessed: 05.12.2023) [in Ukrainian].

5. Bryndikov Yu. L. Teoriia i praktyka reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv-uchasnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhb [Theory and Practice of Rehabilitation of Military Personnel Participating in Combat Actions in the System of Social Services] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.05 / Khmelnytskyi natsionalnyi universytet. Khmelnytskyi, 2018. 426 s. [in Ukrainian].

6. Popeliushko R. P. Psykholoho-aksiolohichni zasady reabilitatsii kombataniv pry viddalenykh naslidkakh stresohennykh vplyviv [Psychological-axiological principles of rehabilitation of combatants in the remote consequences of stressogenic influences] : dys. ... d-ra ped. nauk : 19.00.04 / Instytut psikhologhii imeni H. S. Kostiuka. Kyiv, 2021. 357 s. [in Ukrainian].

7. Safin O., Yakymchuk A. Psykholohichni instrumenty roboty z uchasnykamy antyterorystychnykh operatsii pid chas yikhnoi reabilitatsii [Psychological tools for working with participants of anti-terrorist operations during their rehabilitation]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 2019. T. 14. №3. S. 235-251. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/228/229 (last accessed: 30.11.2023) [in Ukrainian].

8. Sotsialno-psykholohichni tekhnologhii vidnovlennia osobystosti pislia travmatychnykh podii [Social and Psychological Technologies of Personality Recovery after Traumatic Events] : praktychnyi posibnyk / Tytarenko T. M. ta in.; za nauk. red. Tytarenko T. M. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 2019. 220 s. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/717518/3/Prakt.posib.-2019-Sots.-psykol.tekhnologhii%20vidnovlennia%20osobystosti-\(za%20red.T.M.Tytarenko\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/717518/3/Prakt.posib.-2019-Sots.-psykol.tekhnologhii%20vidnovlennia%20osobystosti-(za%20red.T.M.Tytarenko).pdf) (last accessed: 01.12.2023) [in Ukrainian].

9. Balabanova L. M., Pereyhina L. A. Tekhnologhii vidnovlennia sotsialno-psykholohichnykh resursiv zhyttiezdatnosti osobystosti, yaka perezhivaie naslidky travmatychnykh podii [Technologies for the restoration of social and psychological resources of the viability of an individual who experiences the consequences of traumatic events]. *Aktualni doslidzhennia v suchasni vitchyzniani ekstremalnii ta kryzovii psikhologhii: monohrafiia*. Tom II / za zal red. V. P. Sadkovoho, O. V. Timchenka. Xarkiv : FOP Panov L.M., 2022. S. 110-126. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16640/1/Tekhnologhii%20vidnovlennia%20sotsialno-psykholohichnykh%20resursiv%20zhyttiezdatnosti%20osobystosti%2C%20iaka%20perezhivaie%20naslidky%20travmatychnykh%20podii.pdf> (last accessed: 03.12.2023) [in Ukrainian].

10. Tytarenko T. M. Yak podolaty naslidky travmatyzatsii: kontury sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii [How to overcome the consequences of traumatization: contours of social and psychological rehabilitation]. *Filosofsko-sotsiolohichni ta psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky osobystosti do vykonannia zavdan v osoblyvykh umovakh* : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 7 chervnia 2018 r.) / Ministerstvo oborony Ukrainy, Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv : NUOU, 2018. S. 221-223. [in Ukrainian].

Ho, Ho
Ho!

HAPPY
NEW YEAR

ISSN (print) 2708-7530

Наукові перспективи № 12(42) 2023

11. Zakharov K. Sotsialno-psykholohichni tekhnolohii v suchasni psykholohii [Socio-psychological technologies in modern psychology]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*. Seriia: Psykholohiia. 2010. T. 18. №9/1. Vyp. 16. DOI: 10.15421/101008. URL: https://www.researchgate.net/publication/311422859_SOCIALNO-PSIHOLOGICNI_TEHNOLOGII_V_SUCASNIJ_PSIHOLOGII (last accessed: 29.11.2023) [in Ukrainian].

12. Petrenko I. V. Osoblyvosti konstruiuvannia sotsialno-psykholohichnykh tekhnolohii u prostori osvity [Peculiarities of constructing social and psychological technologies in the space of education]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Seriia : Psykholohichni nauky. 2017. Vyp. 3(2). S. 186-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_3%282%29__34 (last accessed: 07.12.2023) [in Ukrainian].

Друкований журнал
Наукові перспективи

685